

VELİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM DURUMLARI: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

ACCESS THE RIGHT TO EDUCATION OF DISABLED INDIVIDUALS ACCORDING
TO THE OPINIONS OF THE PARENTS: PROBLEMS AND SOLUTION SUGGESTIONS

Elif SEYLİM²

Öz

Engelli bireyler, eğitim sürecinde engel durumları göz önünde bulundurulduğunda birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu çalışmada engelli öğrenci velilerinin görüşlerine göre engellilerin eğitim hakkından faydalanma durumu ve karşılaşılan sorunları belirlemek, sorunlara olası destek stratejileri ve çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırma tarama amaçlı yapılmıştır. Temel nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışma grubu Ankara ilinde ikâmet eden 27 engelli öğrenci velisinden oluşmaktadır. Çalışma grubu maksimum çeşitlilik örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre sorunlar, ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere yönelik yeterli okul öncesi kurumun olmayışı, okul öncesinin ücretli olması, kaynaştırma öğrencilerinin sınıflarında dışlanmasından dolayı yeterli destek eğitim alamamaları, özel eğitim sınıfı öğrencilerinin ulaşım ve yemek sorunu, ağır engelli öğrencilerin devamsızlık sorunları ve sınıfların fiziki şartlarının ve materyal yetersizliği, özel eğitim öğretmeni eksikliği, özel eğitim kurumlarında sık öğretmen değişimi ve yeterli sayıda alanında uzman öğretmen olmamasıdır. Bu sorunların çözümü için özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yönelik okul öncesi eğitimin ücretsiz olması, evde eğitim uygulamasının okul öncesi dönemde yaygınlaştırılması, özel eğitim sınıfı ve destek eğitim odalarının engel gruplarına göre düzenlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, eğitim hakkına erişim, engelli birey

Abstract

The disabled individuals face many problems when considering their disability in the education process. In this study, it is aimed to determine the status of disabled people benefiting from the right to education and the problems encountered, and to develop possible support strategies and solutions to the problems according to the opinions of the parents of students with disabilities. The research was conducted as survey. A basic qualitative research approach was used. The study group consists of 27 parents of disabled students residing in Ankara. The study group was determined by the maximum variation sampling technique. The data were analyzed and interpreted using the content analysis technique. According to the results of the research, the problems are the lack of adequate pre-school institutions for students with severe intellectual disability, the paid pre-school education, the inability to receive adequate support education due to the exclusion of inclusive students in their classes, the transportation and food problems of special education students, the absenteeism problems of students with severe disabilities and the physical difficulties of classrooms. conditions and materials, lack of special education teachers, frequent teacher changes in special education institutions, and the lack of sufficient number of expert teachers. In order to solve these problems, it is recommended that pre-school education should be free for students with special education needs, that home education should be expanded in the pre-school period, and that special education classrooms and support education rooms should be arranged according to disability groups.

Keywords: Special education, access to the right to education, disabled person

¹ Bu makale Aralık 2018 tarihinde düzenlenen X. Uluslararası Eğitim Denetimi Kongresinde sözlü sunulan bildirinin revize edilmiş halidir.

² Doktora Öğrencisi, Millî Eğitim Bakanlığı, elifseylim@gmail.com, Orcid:0000-0003-1796-7448

1. GİRİŞ

Toplumunu oluşturan fertlerin toplumsal hayata katılımı sosyalleşmelerinin başlıca şartıdır. Engel durumları göz önüne alındığında engelli bireylerin sosyalleşme sürecinde zorluklar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda ailenin üzerine düşen sorumluluk çok daha fazladır. Sorumluluklarını yerine getirmek isteyen aileler çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukları en aza indirmek ve engelli bireylerin yaşam kalitelerini artırmak amacıyla engelli bireylere yönelik farklı alanlarda haklar konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim hakkı da bu haklar arasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de engelli bireylerin eğitim düzeyi nüfusun geneline göre düşüktür. En az bir fonksiyonu yerine getirmede güçlük yaşayan ve okuma yazma bilmeyen engelli bireylerin toplam nüfus içindeki oranı %4,5’tir (TÜİK, 2015). Bu orana bakıldığında eğitim hakkından faydalanmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Engelli birey, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’a göre (RG, 2005) doğum anından itibaren ya da daha sonra herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal becerilerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada zorlanan bu nedenle korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanırken, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ne göre (BM, 2007), diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal engeli bulunan kişiler olarak tanımlanır. Çınarlı (2008)’ya göre Almanya’da engelli birey tanımının geçerli olması için, söz konusu engelin en az altı ay sürmesi öngörülmüştür. İngiltere’de ise söz konusu süre 12 ay olarak belirlenmiştir. Türkiye, İtalya ve İsveç kanunlarında ise engelliliğin süresine yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Engelli bireylerin temel özgürlük ve insan haklarını diğer bireyler gibi kullanabilmesini sağlamak için kanunlar ve uluslararası sözleşmelerle belirlenmiş hakları bulunmaktadır. Bu haklardan birisi de eğitim hakkıdır.

Eğitim hakkı temel bir insan hakkıdır ve tüm bireylerin ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik ya da sosyal köken, din ya da politik görüş, yaş ya da engellilik vb. durumuna bakılmaksızın temel eğitimden ücretsiz yararlanmasını ifade eder (Ataman, 2008). Eğitim hakkı bireylerin doğumdan itibaren sahip olduğu, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış, devlet tarafından herkese eşit bir biçimde sunulması gereken önemli bir haktır. Engelli bireyler, eğitim hakkından faydalanarak toplumda daha görünür olurlar. Ayrıca bağımsız yaşam becerileri kazanmaları sağlanarak başkasına ihtiyaç duymadan yaşamlarını idame ettirebilirler. Mümkün olabildiği kadar da iş sahibi olarak topluma daha faydalı bireyler haline gelirler. Bütün bunlar eğitim sayesinde olur ve eğitime erken başlanması önemlidir. Engelli bireylerin eğitim hakkına yönelik 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’na göre (RG, 2007) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden faydalanma, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre (RG, 2018) kaynaştırma ve özel eğitim sınıfı uygulamaları gibi düzenlemeler yapılmıştır. Bu uygulamalara aşağıda yer verilmiştir.

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğine göre (RG, 2018) kaynaştırma eğitimi, “özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitim” (m.4) olarak tanımlanmaktadır. Kaynaştırma kararı olan öğrencinin bulunduğu sınıfta ders işlenirken o öğrencinin performansı göz önüne alınır. Kaynaştırma eğitiminin başarılı olabilmesi için; öğretmenin ve yöneticinin kaynaştırma yaklaşımını benimsemesi, kaynaştırma sınıfının hazırlanması, eğitim

programının bireyselleştirilmesi, etkili sınıf yönetimi tekniklerinin kullanılması gibi bazı özelliklere sahip olunması gerekmektedir (İftar, 1998). Kaynaştırma kararı olan öğrenci için ihtiyacı olan derslerden okullarda destek eğitim odalarında destek eğitim verilir. Öncelikle öğrenci kendi sınıfında arkadaşları ve öğretmenleri ile birlikte ders işler. Buna ilave olarak ihtiyacı olduğu dersleri daha anlaşılır kılmak amacıyla da destek eğitim alır. Bu sayede öğrenci sınıf ortamında anlamadığı bir konuyu destek eğitim odasında bir kez daha dinleyip pekiştirme imkânı bulur. Destek eğitim odasındaki eğitim hizmetinden faydalanmak için sağlık kurulu raporunda engel oranının (işitme, görme, dil ve konuşma, zihinsel vb.) en az %20 olması gerekmektedir. Sağlık kurulundan alınan rapor ile bireyin yaşadığı ya da öğrencinin kayıtlı olduğu okulun bulunduğu ilçenin Rehberlik ve Araştırma Merkezine başvurulması ve buradan öğrenci için kaynaştırma kararının çıkarılması gerekmektedir. Çıkarılan karar doğrultusunda birey destek eğitim odasından faydalanma hakkı elde eder. Yıllara ve öğrenim durumlarına göre kaynaştırma kararı alınan öğrenci sayıları tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Kaynaştırma Öğrenci Sayıları

<i>Yıllar</i>	<i>Okul Öncesi</i>	<i>İlkokul</i>
2015-2016	1399	81380
2016-2017	3585	94897
2017-2018	2601	105098
2018-2019	1260	115556

Kaynak: Milli Eğitim İstatistiklerinden derlenmiştir (2015 – 2019).

Tablo 1’de görüldüğü üzere okul öncesinde kaynaştırma öğrenci sayısı yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Fakat ilkökul kademesinde öğrenci sayısının her yıl arttığı görülmektedir. Kaynaştırma kararı olan öğrencilerin destek eğitim alıp almadığına yönelik herhangi bir resmi bilgiye ulaşamamıştır.

Engelli öğrencilerin eğitim alabilmeleri sağlayan bir başka düzenleme ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden faydalanma hakkıdır. Bu merkezler, özel eğitim gerektiren bireylerin konuşma ve dil gelişim güçlüğü, ses bozuklukları, zihinsel, fiziksel, duygusal, sosyal, duygusal veya davranış problemlerini ortadan kaldırmak ya da etkilerini en az düzeye indirmek, becerilerini en üst düzeye çıkarmak, temel öz bakım becerilerini ve bağımsız yaşam becerilerini geliştirmek, bu sayede topluma uyumlarını sağlamak amacıyla hizmet veren özel öğretim kurumlarıdır (5580 sayılı Kanun). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri özel işletmelerdir. Devlet, engelli bireylerin eğitim hakkından daha fazla yararlanabilmesi için bu uygulamayı desteklemektedir. Öğrencinin bu kurumlardan aldığı eğitimin ücretini aile adına devlet üstlenmektedir. 5580 sayılı Kanun kapsamında açılan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde engelli bireylere verilen destek eğitiminin bütçeden karşılanacak kısmı; 2021 yılı “Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Verilecek Eğitim Desteği Tutarlarına İlişkin Tebliğ” e göre katma değer vergisi hariç olmak üzere bireysel eğitim için aylık 862 TL, grup eğitimi için aylık 241 TL olarak belirlenmiştir (RG, 2021).

Okul çağında olan öğrenciler Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre kaynaştırma eğitimi uygulamaları için açılan destek eğitim odalarından ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden eğitim alabilmektedirler. Engelli birey okul çağını geçmiş olsa bile ihtiyaç duyduğu eğitimler olduğu takdirde bu eğitimleri özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden almaya devam edebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında engelli bireylere eğitim hizmetlerinin erişebilen bireyler için sürekli olduğu görülmektedir. Yıllara göre özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi sayısı, kursiyer sayısı ve öğretmen sayıları tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Kursiyer ve Öğretmen Sayıları

Yıllar	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Sayısı	Kursiyer Sayısı	Öğretmen Sayısı
2015-2016	1950	349681	20872
2016-2017	2074	373942	22264
2017-2018	2437	403104	24396
2018-2019	2505	415785	25915

Kaynak: Milli Eğitim İstatistiklerinden derlenmiştir (2017 -2020).

Tablo 2’de görüldüğü üzere özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, kursiyer ve öğretmen sayılarının yıllara göre arttığı görülmektedir. Kursiyerlerin eğitim desteğinin Devlet tarafından karşılandığı düşünüldüğünde Devletin engelli bireylerin eğitim hakkını kullanmaları konusunda velilere verdiği destek açıkça görülmektedir.

Engelli öğrencilerin eğitim alabildikleri bir başka düzenleme de özel eğitim sınıflarıdır. Bu sınıflar, hafif zihinsel, hafif otizm sınıfı; orta – ağır zihinsel, orta – ağır otizm sınıfları olarak gruplandırılmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre (RG, 2018), orta-ağır zihinsel ve orta – ağır otizm özel eğitim sınıflarında özel eğitim programları uygulanır. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumları bünyesinde bu sınıflar açılabilir. İlkokul ve ortaokullarda açılan orta ağır özel eğitim sınıflarında özel eğitim uygulama okullarının haftalık ders çizelgesi; ortaöğretim bünyesinde açılan orta ağır özel eğitim sınıflarında ise özel eğitim uygulama okulunun üçüncü kademesinin haftalık ders çizelgesi uygulanır. Yıllara göre ilkokul düzeyinde özel eğitim öğrenci sayıları tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3. Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayıları

Yıllar	Özel Eğitim Sınıfı (İlkokul)
2015-2016	17849
2016-2017	21473
2017-2018	23305
2018-2019	25836

Kaynak: Milli Eğitim İstatistiklerinden derlenmiştir (2017-2020).

Tablo 3’te görüldüğü üzere ilkokul düzeyindeki özel eğitim sınıfında eğitim alan öğrenci sayılarının her yıl arttığı görülmektedir. İlkokul kademesindeki özel eğitim sınıfındaki toplam öğrenci sayısının artışı 7987’dir.

Engelli bireylerin eğitim hakkına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde oldukça fazla yasal düzenleme yapıldığı görülmektedir. Yasal düzenlemelerin uygulanması öğrencilerin eğitim hakkından faydalanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Engelli öğrencilerin okul öncesi eğitim uygulamalarına yönelik alanyazın incelendiğinde, çoğunlukla kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen, öğretmen adaylarının görüşleri (Değer, 2018; Gürsoy, 2020; Kale, Sığırtmaç, Nur ve Abbak, 2016; Özcan, 2020), sınıfların kalitesi (Bakkaloğlu, Sucuoğlu ve Yılmaz, 2019; Bakkaloğlu, Kumaş ve Aykaç, 2017), kaynaştırma eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi (Çerezci, 2015; Kırkıç ve Sayan, 2020; Yılmaz ve Karasu, 2018) konulu çalışmalardır. Bu çalışmaların daha çok yönetici, öğretmen, öğretmen adayı, öğrenciler ile yapıldığı görülmektedir. Örneğin Kırkıç ve Sayan’ın (2020) destek eğitim odalarında verilen eğitimin okul öncesi kaynaştırma öğrencilerinin gelişimine olan etkisinin incelendiği

araştırmalarında destek odasında eğitim alan kaynaştırma öğrencilerinin psikomotor, bilişsel, dil ve öz bakım becerilerinin gelişiminin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Gürsoy (2020) tarafından yapılan araştırmada da öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin fazla endişelenmedikleri fakat sınıflarında farklı gelişim gösteren birey bulunması durumunda kendilerini sınıf yönetimi açısından yetersiz hissedecekleri sonucuna varılmıştır. Okul öncesinde kaynaştırma eğitimi öğrenci açısından olumlu olsa da öğretmen sınıf yönetimi konusunda kendisinin yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Engelli öğrencilerin ilkökul düzeyinde kaynaştırma uygulamalarına yönelik alanyazın incelendiğinde çalışmaların çoğunluğunun yönetici, öğretmen, kaynaştırma uygulamaları ve yaşanan sorunlar, destek eğitim odalarının işleyişine ilişkin görüş ve tutumlarını inceleyen çalışmalar (Bulutoğlu, 2019; Çalışoğlu ve Tanışır 2018; Demir ve Kale, 2019; Erden, 2018; Gökmen, 2017; Güney, 2019; Kale ve Demir, 2017; Nayır ve Kepenekçi, 2013; Orhan ve Genç, 2017; Şahin ve Gürler, 2018; Yazıcıoğlu, 2019; Yazıcıoğlu, 2020) olduğu görülmektedir. Örneğin Kale ve Demir (2017) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre destek eğitim odasında eğitim alan kaynaştırma öğrencilerinin eğitim almayan kaynaştırma öğrencilerine göre, Türkçe ve Matematik derslerindeki başarılarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yazıcıoğlu (2020) tarafından yapılan araştırmada destek eğitim odalarının fiziki koşullarının ve donanımlarının yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Engelli öğrencilerin özel eğitim sınıf uygulamalarına yönelik alanyazın incelendiğinde özel eğitim sınıfına devam eden öğrencilerin dil, sosyal becerileri, istenmeyen davranışlarının incelenmesi (Sülün ve Girli, 2016; Tırpan, 2018), öğretmenlerin öğretim gereksinimleri (Sivrikaya ve Yıkılmış, 2016), özel eğitim sınıflarında karşılaşılan sorunların incelenmesi (Demir ve Kale, 2019), öğretim programlarına ilişkin görüşler (Tekgül, 2015), öğrencilerin ders çalışma becerileri (Yavşan, 2019), öğrencilerin yalnızlık düzeyleri (Allahverdi, 2017) konulu çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar çoğunlukla yönetici, öğretmen ve öğrenciler ile yapılmıştır. Örneğin Demir ve Kale (2019) tarafından yapılan araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin dışlanma, etiketlenme gibi olumsuz durumlarla karşılaştığı, özel eğitim sınıflarında araç-gereç ve fiziksel ortam eksikliklerinin olduğu ve özel eğitim sınıflarında, kadrolu özel eğitim öğretmeni sorunu yaşandığı belirtilmiştir.

Engelli bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine yönelik alanyazın incelendiğinde; rehabilitasyon merkezlerinde çalışan meslek elemanlarının karşılaştıkları güçlükler ile tükenmişlik düzeyleri, yaşam doyumları, beklentileri, kurum hakkındaki görüşleri (Çalışoğlu, Yalvaç ve Kaya, 2019; Sadan, 2018; Şeker, 2019; Vatansever ve Gezen, 2019; Yavuz, 2019), eğitim durumlarının incelenmesi, eğitimlerin değerlendirilmesi (Camadan, Özer ve Şen, 2011; Mengi, 2020), özel eğitim kurumlarının fiziksel koşulları (Kaplan ve Aksoy, 2019), annelerin rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri ve önerileri (Yıkılmış ve Özbey, 2009) konularında çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Yıkılmış ve Özbey, (2009) tarafından yapılan araştırmada otistik çocuğa sahip annelerin, rehabilitasyon merkezinden beklentileri ders saatlerinin uzatılması, eğitime daha fazla ağırlık verilmesi, öğretmenlerin denetlenmesi, sınıflarda kamera olması, bahçeye çocuk parkı yapılması, bireysel destek eğitimine daha çok ağırlık verilmesi olarak belirtilmiştir.

Araştırma konusuna yönelik alanyazın incelendiğinde, çalışmaların genellikle tek okul türünde olduğu, çoğunlukla yönetici, öğretmen, öğretmen adayı, öğrenci görüşlerine göre yapıldığı görülmektedir. Veli görüşünün çalışmalarda daha az yer aldığı anlaşılmaktadır. Özel eğitimde veli eğitim öğretim sürecinde önemli bir paydaştır. Bu anlamda veli görüşlerinin yer aldığı bir çalışmanın alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada okul öncesi, ilkökul düzeyinde orta ağır düzey özel eğitim sınıfı ve özel eğitim rehabilitasyon merkezlerindeki farklı engel türlerine sahip öğrencilerin eğitim hakkından faydalanma

durumlarına bütüncül olarak bakılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, veli görüşlerine dayalı olarak engelli bireylerin eğitim hakkından faydalanma durumu, eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunların belirlenmesi, sorunlara olası destek stratejileri ve çözüm önerileri geliştirmektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Velilere göre engelli bireylerin,

1. Okul öncesi eğitim hakkından faydalanma durumu ve karşılaştıkları sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. İlkokulda tam zamanlı kaynaştırma öğrencilerinin destek eğitimden faydalanma durumu ve karşılaştıkları sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. İlkokul düzeyinde orta ağır düzey özel eğitim sınıfından faydalanma durumu ve karşılaştıkları sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?
4. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden faydalanma durumları ve karşılaştıkları sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?
5. Eğitim hakkından faydalanma sürecinde karşılaşılan sorunlara, olası destek stratejileri ve çözüm önerilerine ilişkin veli görüşleri nelerdir?

1. YÖNTEM

1.1.Araştırmanın Deseni

Engelli bireylerin eğitim haklarından faydalanma durumuna ilişkin görüşlerin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşıma göre araştırmacılar; bir olguyu, bir süreci ya da insanların bakış açılarını ve dünya görüşlerini keşfetmeye ve anlamaya çalışırlar. (Merriam, 2018, 23-24). Temel nitel araştırma yaklaşımında olgunun gerçeklerinin günlük dilde sunulması önemlidir. Bu yaklaşım, hakkında çok az şey bilinen bir fenomen ile ilgili zengin açıklamalar toplama fırsatı sunar. Süreç içerisinde araştırmacı, katılımcıların bakış açısından tanımlandığı veri ve olayların yüzeyine yakın durmaya çalışır (Sandelowski, 2000, 336). Bu desen ile araştırmanın katılımcılarının olguya ilişkin açıklamalarından yola çıkılarak ortaya koydukları anlamlar belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada incelenen olgu engellilerin eğitim haklarından yararlanmaları olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın katılımcılarının bakış açısından engelli bireylerin eğitim haklarından faydalanma durumu, yaşadıkları sorunlar, destek stratejileri ve çözüm önerileri hakkındaki açıklamalarına yönelik bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara ilinde ikâmet eden 27 öğrenci velisinden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken maksimum çeşitlilik örneklem tekniği kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklem, bireylerde farklı olan bazı kriterleri önceden belirlemeyi ve kriterlere göre farklılık gösteren katılımcıların belirlenmesini içerir (Creswell, 2018,157). Maksimum çeşitlilik yönteminde iki konu çok önemlidir. Bu konulardan birincisi; maksimum çeşitlilikte amaç, çeşitliliği sağlayarak evren hakkında genelleme yapmak değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki çeşitliliği belirlemektir. Diğer konu ise, hangi çeşitlilik alanlarının örnekleme yansıtılacağına kararının verilmesidir (Patton, 2014). Araştırmada maksimum çeşitlilik elde etmek için; farklı engel durumları (otizm, işitme yetersizliği, bedensel yetersizlik, konuşma engeli, özgül öğrenme güçlüğü, zihinsel yetersizlik), farklı eğitim kademeleri (okul öncesi, ilkököl), kaynaştırma öğrencisi, özel eğitim sınıfı öğrencisi ve özel eğitim rehabilitasyon merkezinden faydalanabilme şartları konularak

maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrenci velilerine kodlar verilmiştir. Okul öncesi tam zamanlı kaynaştırma için (OÖTZK), ilkokul tam zamanlı kaynaştırma için (TZK), özel eğitim sınıfı için (ÖES) kodlamaları kullanılmıştır. Araştırmadaki öğrencilerin, okul durumu, engel durumu ve okul seviyesi değişkenlerine ait bilgiler tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Okul Durumu, Engel Durumu ve Okul Seviyesine Göre Dağılımı

<i>Kod</i>	<i>Okul durumu</i>	<i>Bireyin engel durumu</i>	<i>Okul seviyesi</i>
OÖTZK1	Tam zamanlı kaynaştırma	Otizm	Okul Öncesi
OÖTZK2	Tam zamanlı kaynaştırma	İşitme yetersizliği	Okul Öncesi
OÖTZK3	Tam zamanlı kaynaştırma	Bedensel yetersizlik/Konuşma engeli	Okul Öncesi
OÖTZK4	Tam zamanlı kaynaştırma	Ağır düzey zihinsel yetersizlik/Bedensel yetersizlik	Okul Öncesi
OÖTZK5	Tam zamanlı kaynaştırma	Ağır düzey zihinsel yetersizlik/Bedensel yetersizlik	Okul Öncesi
OÖTZK6	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik	Okul Öncesi
OÖTZK7	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik/Konuşma engeli	Okul Öncesi
OÖTZK8	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik/Konuşma engeli	Okul Öncesi
OÖTZK9	Tam zamanlı kaynaştırma	Atipik Otizm	Okul Öncesi
OÖTZK10	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik/Konuşma engeli	Okul Öncesi
TZK11	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme güçlüğü	İlkokul
TZK12	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme güçlüğü	İlkokul
TZK13	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik	İlkokul
TZK14	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme	İlkokul
TZK15	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik	İlkokul
TZK16	Tam zamanlı kaynaştırma	Hafif zihinsel yetersizlik	İlkokul
TZK17	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme	İlkokul
TZK18	Tam zamanlı kaynaştırma	İşitme yetersizliği	İlkokul
TZK19	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme güçlüğü	İlkokul
TZK20	Tam zamanlı kaynaştırma	Özgül öğrenme güçlüğü	İlkokul
ÖES21	Orta- ağır otizm özel eğitim sınıfı	Otizm	İlkokul
ÖES22	Orta- ağır otizm özel eğitim sınıfı	Otizm ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu	İlkokul
ÖES23	Orta – ağır zihinsel engelli özel eğitim sınıfı	Orta düzey zihinsel yetersizlik	İlkokul
ÖES24	Orta – ağır zihinsel engelli özel eğitim sınıfı	Orta düzey zihinsel yetersizlik/Bedensel yetersizlik	İlkokul
ÖES25	Orta – ağır zihinsel engelli özel eğitim sınıfı	Ağır düzey zihinsel yetersizlik/Dil konuşma engeli	İlkokul
ÖES26	Orta – ağır zihinsel engelli özel eğitim sınıfı	Ağır düzey zihinsel yetersizlik/Bedensel yetersizlik	İlkokul
ÖES27	Orta – ağır zihinsel engelli özel eğitim sınıfı	Orta düzey zihinsel yetersizlik/Bedensel yetersizlik	İlkokul

Tablo 4’te görüldüğü üzere çalışma grubunun on kişisi okul öncesi eğitim alan, on kişisi ilkokul düzeyinde tam zamanlı kaynaştırma eğitimi alan, yedi kişi de ilkokul düzeyinde özel eğitim sınıfında eğitim alan öğrencinin velisidir. Her iki eğitim kademesinde de farklı engel durumlarına sahip öğrenciler bulunmaktadır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama tekniklerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerde kişilerin duygu, düşünce, deneyim ve algılarına yönelik görüşleri hakkında detaylı bilgiler elde edilir (Patton, 2014). Araştırmanın verileri, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorulara örnek olarak; “Çocuğunuz özel eğitim rehabilitasyon merkezinde verilen eğitimlerden faydalanyor mu? Faydalanyorsa özel eğitim rehabilitasyon merkezinde verilen eğitimden memnun musunuz? Faydalanmıyorsa nedenlerini açıklar mısınız? Özel eğitim rehabilitasyon merkezinde yaşadığınız sorunlar var mı? Varsa bu sorunlar çocuğunuzun eğitim sürecini nasıl etkiliyor?” Özel eğitim rehabilitasyon merkezinde yaşamış olduğunuz sorunlara yönelik destek stratejisi ve çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusu verilebilir. Görüşme formu hazırlanırken engelli öğrencilerin eğitim alma durumlarını açıklayacak açık uçlu, kolay anlaşılabilir sorulara yer verilmiştir. Bu sorular ile öğrencilerin eğitim hakkından faydalanıp faydalanmadıkları, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşme formundaki soruların araştırmanın amacına hizmet edip etmediğini ve anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla iki özel eğitim uzmanından görüş alınmıştır. Taslak görüşme formunda uzmanların hepsi tarafından görüş birliğine varılan sorular değişiklik yapılmadan nihai görüşme formuna alınmıştır. Görüşme formunun ön denemesi, farklı okul ve engel türlerinde eğitim alan öğrenci velileri ile gerçekleştirilmiştir. Bu esnada soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığı ve

formun araştırmanın amacına uygun olup olmadığı test edilmiştir. Taslak görüşme formundaki soruların veliler tarafından tam olarak anlaşıldığı belirlendikten sonra görüşme formuna son hali verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Veriler katılımcılar ile yapılan yüz yüze görüşme sonucu elde edilmiştir. Her sorudan sonra araştırmacı verilen cevapları yazılı Şekilde not olarak kaydetmiştir.

1.4.Verilerin Analizi

Araştırmada veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. İçerik analizi ile toplanan verilerin açıklanabileceği kavramların ve kavramlar arası ilişkilerin belirlenmesi amaçlanır. Kavramlardan temalar oluşturulur ve okuyucu için daha anlaşılabilir olacak biçimde düzenlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 259). Amaç genellikle, metinlerden anlam çıkarmaktır (Creswell, 2018). Bu kapsamda görüşme formlarından elde edilen ham veriler öncelikle bilgisayar ortamına hiçbir değişiklik yapılmadan aktarılmış ve düzenlenmiştir. Toplanan veriler görüşme soruları ve araştırma amaçlarına göre temalandırılarak yorumlanmıştır. Araştırmada geçerliği güçlü kılmak adına görüşme yapılan kişilerin ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

2. BULGULAR

Bulgular, araştırmanın amacı ve alt amaçlarını gerçekleştirmek için cevap aranılan sorular doğrultusunda incelenmiştir. Bulguların sunululuşunda araştırma soruları uygun bir siraaya konmuştur. Buna göre okul öncesi dönemdeki öğrencilerin eğitim hakkında faydalanma durumlarına yönelik görüşler tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların çocuklarının okul öncesi eğitim hakkında faydalanma durumları hakkındaki görüşleri

Temalar	Görüşmelerden Alınan İfadeler	f
Faydalıyor ve memnunuz	OTZK2 "ocuğum tam olarak konuşamıyor. Okul ncesi eğitime başladıktan sonra dil gelişimi hızlandı, daha anlaşılır konuşmaya başladı. Akranları ile iletişim faydalı oldu." OTZK6 "ocuğumun ğretmeni bedensel engelli. Herhalde kendi durumundan dolayı benim çocuğuma karşı oldukça ilgili. Çocuğum akranları ile oynamaya başladı. İletişimi arttı. Bu nedenle eğitimlerden memnunuz." OTZK10 "ocuğumu öncelikle devletin anaokuluna gönderdim. Fakat orada gereken ilgi ve desteği göremedik. Bu nedenle özel anaokuluna göndermek zorunda kaldım. Burada ocuğumun dil gelişimi hızlandığı için memnunuz."	3
Faydalıyor fakat memnun değiliz	OTZK9 "ocuğumun davranış problemleri olmamasına rağmen sırf kaynaştırma ğrencisi olduğu için yaptığı en ufak olumsuz bir durumda okul müdürü beni arayıp sürekli ocuk hakkında uyarı yapmaktadır." OTZK1 "ocuğum okula uyum sağlayamadı. Olumsuz davranışları var. Öğretmenlerin bu konuda yeterli olmadığını düşünüyorum. Okula gitmek istemiyor, bu nedenle memnun değilim. Okuldan faydalanamıyor gibiyiz."	2
Gelişimsel durumu nedeniyle faydalanmıyoruz	OTZK7 "ocuğum konuşamıyor ve tuvalet eğitimini kazanamadığı için okullar ocuğumu almak istemiyor." OTZK8 "ocuğum down sendromlu ve konuşamıyor. Tuvalet eğitimini kazanamadığı için okullar ocuğumu almak istemiyor." OTZK3 "ocuğum yürüyemiyor. Tek başına oturamıyor. Bu nedenlerden dolayı okul zaten ocuğumu kabul etmedi."	3
Birden fazla engel durumu nedeniyle faydalanamıyoruz	OTZK4 "ocuğum yemekleri iğneyemiyor. Ben yiyecekleri blendırdan geçirip yediriyorum. Yryemiyor. Bütün ihtiyaçları için bana bağımlı. Bu nedenlerden dolayı hiçbir kurum ocuğumu kabul etmedi." OTZK5 "ocuğum kendi başına yürüyemiyor, konuşamıyor, tutamıyor. Bütün ihtiyaçlarını ben karşılıyorum."	2

Çözüm Önerileri	OÖTZK4- OÖTZK5 “Evde eğitim hizmeti okul öncesinden başlamalı”,	2
	OÖTZK10- OÖTZK9 “Devlet özel eğitim öğrencileri için yeterli kreş, anaokulu açmalı.”	2
	OÖTZK10- OÖTZK9- OÖTZK3 “Özel eğitim öğrencileri için okul öncesi eğitimler ücretsiz olmalı.”	3
	OÖTZK1- OÖTZK2- OÖTZK7 “Okulun tüm personeli, öğrenci ve veliler özel eğitim konusunda bilgilendirilmeli.”	3
Destek stratejileri	Millî Eğitim Bakanlığı özel eğitim öğrencilerinin okul öncesi eğitim ihtiyacı için yeterli maddi kaynağı ayırmalıdır.	8
	Velilere belirli aralıklarla psikolojik destek hizmeti sunulmalıdır.	6

Tablo 5 incelendiğinde beş öğrenci velisi okul öncesi eğitim hakkında faydalandığını belirtirken, beş öğrenci velisi çocuklarının okul öncesi eğitimden faydalanamadığını belirtmiştir. Okul öncesi eğitimden faydalanan veliler özellikle çocuklarının dil gelişiminin hızlandığını ve konuşmalarının daha anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir (*OÖTZK2, OÖTZK10*). İşitme yetersizliği, hafif zihinsel yetersizliği, dil konuşma yetersizliğine sahip öğrenci velileri çocuklarının okula gitmesinin onlara olumlu katkılarının olduğunu belirterek okul öncesi eğitimden memnun kaldıklarını söylemişlerdir.

İki veli, çocuğunu okul öncesi eğitim kurumuna gönderdiğini fakat buradan memnun kalmadığını belirtmişlerdir. Bunun nedenini bir veli okulda çocuğunun olumsuz bir davranışının tolere edilmeyip kendisinin bu konuda hemen uyarıldığını belirtmiştir (*OÖTZK9*). Burada engelli öğrencinin okul çalışanları tarafından kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun farklı nedenleri olabilmektedir. Bir diğer veli ise çocuğunda davranış problemleri olduğunu, kendisini ifade edemediğini ve öğretmenin otizm konusunda yeterli tecrübesinin olmadığı için istediği düzeyde eğitim alamadığını ifade etmiştir (*OÖTZK1*). Öğretmenin özel eğitim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bu nedenle çocukta var olan olumsuz davranışların giderilemediği anlaşılmaktadır. Otizm tanısına sahip öğrencilerin belirtilen sebeplerle okulöncesi eğitimden verim alamadıkları görülmektedir.

Katılımcılardan beş veli çocuklarının okul öncesi eğitimden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Okul öncesi eğitimden faydalanamama sebepleri; öğrencinin gelişimsel durumu ve birden fazla engellilik durumu alt temaları altında toplanmıştır. Katılımcıların görüşleri en fazla gelişimsel durumu temasında birleşmiştir. İki veli benzer şekillerde çocuklarının kendilerini ifade edemediğini ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayamadığını bu nedenle eğitimden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir (*OÖTZK7, OÖTZK8*). Bu ifadeden asıl sorun öğrencinin tuvalet eğitimi olmadığı çıkarımına gidilebilir. Normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin bulunduğu sınıflara raporlu olan öğrenciler kaynaştırma öğrencisi olarak yönlendirilmektedir. Fakat öğretmenlerin özel eğitim konusunda tereddüt ettikleri kendilerini bu alanda çok yeterli hissetmedikleri düşünülmektedir. Diğer veli de çocuğunun bağımsız bir şekilde yürüyemediğini, oturma, kalkma problemi yaşadığını ve bu nedenle eğitim alamadığını söylemiştir (*OÖTZK3*). Bedensel, dil konuşma ve hafif zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin, yürüyemediği, kendisini ifade edemediği ve tuvalet eğitimi kazanamadığı için okul öncesi eğitim imkanından faydalanamadığı anlaşılmaktadır.

Belirlenen diğer alt tema, birden fazla engel durumudur. Bu konuda iki veli (*OÖTZK4, OÖTZK5*) benzer şekilde çocuklarının birden fazla engeli olduğunu katı yemekleri yiyemediğini, fiziksel olarak kendilerine bağımlı olduğunu bu nedenle okula gönderemediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin engel durumları ağırlaştıkça ve bir başkasına bağımlı olarak hayatlarını sürdürdükçe velilerin de belirttiği gibi çocuklarını okul öncesi eğitim kurumuna göndermek isteseler bile gönderemedikleri ortaya çıkmaktadır.

Okul öncesi eğitim hakkında faydalanamama sorununa çözüm olarak okul öncesi eğitimde de evde eğitim hizmetlerinin olması, yeterli sayıda okul öncesi eğitim kurumunun

Devlet tarafından açılması, okul öncesi eğitimin özel eğitim öğrencilerine parasız olması, özel eğitim konusunda yetkililere, öğrenci ve velilere bilgilendirmelerin yapılması önerileri belirtilmiştir. Velilerin karşılaştıkları sorunların çözümü için belirtilen destek stratejileri arasında Millî Eğitim Bakanlığının özel eğitim öğrencilerinin okul öncesi eğitim alması için yeterli parasal desteği sağlaması, velilere psikolojik destek hizmeti verilmesi önerilmiştir. Bir diğer alt amaç olan ilkökul kaynaştırma öğrencilerinin destek eğitim hakkına yönelik görüşler tablo 6’da belirtilmektedir.

Tablo 6. İlkokul Kaynaştırma Öğrencilerine Sunulan Destek Eğitim Hakkına Yönelik Görüşler

Temalar	Görüşmelerden Alınan İfadeler	f
İstekli bir şekilde destek eğitime katılıyor.	TZK13, TZK18, TZK16 “Çocuğum okulda destek eğitimi isteyerek alıyor. Derslerinde ilerleme oldu. Arkadaşları ile ilişkileri daha iyi. Öğretmenler ve okul idaresi bu konuda oldukça ilgili, herhangi bir sorun yaşanmıyor.”	3
Küçümseyici tavırlar nedeniyle destek eğitim almıyor.	TZK12- TZK19- TZK17 “Arkadaşları dalga geçtiği için okulda destek eğitim almıyor.” TZK20- “Okulda kaynaştırma öğrencisi olmasından rahatsız, utanıyor arkadaşlarından. Bu nedenle okulda destek eğitim almıyor.” TZK14, TZK15 TZK11 “Çocuğumun okuldaki arkadaşları “sen özür lüsün, engellisin, aptal, salak” gibi olumsuz ifadeler kullanıyorlar. Bu durum çocuğumu çok üzüyor.”	7
Çözüm Önerileri	TZK19, TZK11, TZK,15 “Tüm öğrencilere özel eğitim konusunda bilgilendirme yapılması,” TZK11, TZK,12, TZK17, TZK19, “Rehberlik öğretmenlerinin destek eğitim alan öğrenciler ile sık iletişimde olması,” TZK16 “Öğretmenler için destek eğitim daha cazip hale getirilebilir,”	2 4 1
Destek stratejileri	Her öğretmen özel eğitim alanında desteklenmeli Destek eğitim alan öğrencilere psikolojik destek verilmeli	3 4

Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcıların üçü çocuklarının destek eğitim aldığını belirtirken, yedi katılımcı çocuğunun destek eğitim almadığını söylemiştir. Çocuğu için destek eğitim alan veliler çocuklarının derslerinde daha başarılı olduklarını, arkadaşları ile ilişkilerinin daha iyi olduğunu ve kendilerini daha iyi hissettiklerini belirtmişlerdir (TZK13, TZK18, TZK16).

Çocuğunun destek eğitim almadığını belirten yedi veli vardır. Bu veliler, arkadaşlarının çocukları ile dalga geçtiğini, kaynaştırma öğrencisi olduğu için çocuklarının utandığını bu nedenle destek eğitim almak istemediklerini belirtmişlerdir (TZK6, TZK12, TZK14, TZK15, TZK17, TZK19, TZK20). Burada öğrencilerin destek eğitime ihtiyacı olmasına rağmen sınıf arkadaşlarından rahatsızlık hissetmelerinden dolayı eğitimden faydalanamadıkları görülmektedir.

İlkokul kaynaştırma öğrencilerinin faydalandıkları destek eğitime yönelik yaşanan sorununun çözümü olarak, bütün öğrenciler özel eğitim konusunda bilgilendirilmeli, rehberlik öğretmenleri kaynaştırma öğrencileri ile daha fazla iletişimde olmalı, destek eğitim vermeleri konusunda öğretmenler teşvik edilmeli şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Velilerin karşılaştıkları sorunların çözümü için belirtilen destek stratejileri arasında öğretmenlere özel eğitim alanında destek verilmeli, kaynaştırma öğrencilerine psikolojik destek sağlanmalı görüşleri yer almaktadır. Bir diğer alt amaç olan özel eğitim sınıfından faydalanma durumun ilişkin görüşler tablo 7’de belirtilmektedir.

Tablo 7. Özel Eğitim Sınıfından Faydalanma Durumuna Yönelik Görüşler

Temalar	Görüşmelerden Alınan İfadeler	f
Ulaşım sorunu	ÖES21, ÖES22, ÖES23, ÖES 24 “Servis sıkıntısı yaşıyoruz. Servis okul başladıktan yarım saat sonra okulda oluyor. Başka servisleri olduğu için okulun saatine çocuklar yetişemiyor.” ÖES 24 “Servis saati sorun olduğu için okula çocuğumu kendim getirip götürmem gerekiyor, oysa servis sorunu yaşamasak çocuğum okula kendisi gidip gelebilir.”	4
Yemek sorunu	ÖES21, ÖES22, ÖES23, ÖES24, ÖES25, ÖES26, ÖES27 “Büyükşehir belediyesi tarafından günlük sağlanan ücretsiz öğle yemeği hizmetinden faydalanamıyoruz.”	7
Fiziki kapasite ve materyal yetersizliği	ÖES24, ÖES25, ÖES27, ÖES21 “Sınıfın fiziksel durumunun yetersiz olduğunu görüyorum. Sınıflar çok küçük. Çocuklar sınıfta rahatça hareket edemiyorlar. Çocukların oynayabileceği materyaller çok az. Bir eksiklik olduğunda veli olarak bizler öğretmenlere destek olmaya çalışıyoruz.”	4
Ücretli Öğretmen sorunu	ÖES21 “Çocuğuma karşı iyi davranıyorlar. Fakat eğitim açısından öğretmenlerin yeterli olmadığını düşünüyorum.” ÖES24, ÖES23 “Öğretmen özel eğitim mezunu değil. Çocuğuma karşı iyi davranıyorlar. Fakat eğitim açısından öğretmenlerin yeterli olmadığını düşünüyorum. Okulda, öğretmen ücretli olduğu için her yıl farklı öğretmen görev alıyor.”	3
Devamsızlık	ÖES26 “Çocuğum tek başına ihtiyaçlarını karşılayamıyor. Yürüme ve konuşma yok. Bu nedenle okula gidemiyor. Sadece özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidebiliyor.” ÖES27 “Çocuğum yürüyemiyor. Bu nedenle refakatçiye ihtiyacı var. Ben (baba) çalışıyorum. Eşim çocuğumun üvey annesi. Onun da küçük bebeği var. Bu nedenle engelli çocuğumu okula götürebilecek kimse olmadığı için okula gidemiyor.”	2
Çözüm Önerileri	ÖES21, ÖES21, ÖES23, ÖES24, ÖES27 “Servis denetimlerinin yapılması,” ÖES21, ÖES22, ÖES24 “Kadrolu öğretmen sayılarının artırılması,” ÖES25, ÖES26 “Fiziki kapasitesi yetersiz okullarda özel eğitim sınıflarının açılmaması,”	5 3 2
Destek stratejileri	Bakanlığın servisleri sıkı denetim altında tutması Özel eğitim alanına yeterli atamayı yapması Eğitim öğretim süreci başlamadan sınıflara materyal desteği sağlanması	7 7 6

Tablo 7’de görüldüğü üzere katılımcıların özel eğitim sınıfları ile ilgili görüşleri ulaşım sorunu, ücretsiz yemek sorunu, fiziki kapasite ve materyal yetersizliği, ücretli öğretmen sorunu, okula devamsızlık alt temaları altında toplanmıştır. Katılımcıların görüşleri en fazla ücretsiz yemek sorunu temasında birleşmiştir. Katılımcıların hepsi özel eğitim okullarında Büyükşehir belediyesi tarafından günlük sağlanan ücretsiz öğle yemeği hizmetinden özel eğitim sınıflarındaki öğrencilerin faydalanamadığını belirtmektedirler.

Ulaşım sorunu yaşadıklarını belirten dört veli vardır. Bu veliler servisin okula ders başladıktan sonra geldiğini bu nedenle çocuklarının okulda daha az ders aldığını belirtmektedirler. Ayrıca serviste yaşadıkları sorun nedeniyle çocuğunun okula kendisinin gidip gelemediğini ifade etmektedir (ÖES21, ÖES22, ÖES23, ÖES24). Öğrenciler okula servis ile gidip gelmeye başladıklarında bağımsız yaşam becerilerinden birini elde etmiş olurlar. Öğrenci servis sorunundan dolayı bu beceriyi kazanamamaktadır. Servis, okulun saatlerine uymadığında öğrenci gereğinden daha az eğitim almaktadır.

Ücretli öğretmen sorunu yaşadığını belirten üç veli vardır. Bu velilerden ikisi okulda, ücretli öğretmen çalıştığı için her yıl farklı öğretmenin görev aldığını, çocuğunun alıştığı öğretmenin değişmesi nedeniyle okula ve öğretmene alışmasının zaman aldığını belirtmiştir (ÖES24, ÖES23). Ücretli öğretmen planlamasını İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri gerçekleştirmektedir. Katılımcıların belirttiği gibi aynı öğretmenlerin her yıl farklı okullara görevlendirilmeleri söz konusu olabilmektedir. Diğer bir veli ise öğretmenlerin özel eğitim alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını söylemektedir (ÖES21). Özel eğitim alanında öğretmen açığının giderilememesi çok sayıda, hizmete uygun olan ve olmayan ücretli öğretmenin sahada olmasına neden olmuştur. Velilerin, bu durumdan memnun olmadığı görülmektedir.

Sınıfların fiziki kapasitesi ve ders materyalinin yetersiz olduğunu belirten dört veli vardır. Bu veliler sınıfların çocukların rahatça hareket edebileceği kadar geniş olmadığını ve sınıfta materyallerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir (ÖES21, ÖES24, ÖES25, ÖES27).

Çocuklarının okula devam edemediğini belirten iki veli bulunmaktadır. Bir veli çocuğunun birden fazla engeli olduğunu, kendi başına ihtiyaçlarını karşılayamadığını bunun için okula gidemediğini belirtmiştir (ÖES26). Diğer veli çocuğunun kendisine bağımlı olduğunu okulda ona refakat edecek kimsenin olmadığını bu nedenle de çocuğunu okula gönderemediğini ifade etmektedir (ÖES27). Genel olarak günlük hayatını bir başka kişinin yardımı olmadan sürdüremeyen ve durumu ağır olan öğrencinin okula devam edemediği anlaşılmaktadır.

Özel eğitim sınıflarına yönelik çözüm ve destek stratejileri olarak, daha fazla servis denetimi yapılması, kadrolu öğretmenlerin özel eğitim sınıflarında görev alması, sınıfların kapasite ve materyal eksikliklerinin giderilmesi önerileri getirilmiştir. Özel eğitim sınıfları ile ilgili veliler, yukarıda belirtilen sorunları yaşadıklarını belirtse de bu sınıflardan faydalanmaya çalıştıkları görülmektedir. Bir başka kişinin desteğine ihtiyacı olan ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin özel eğitim sınıflarından faydalanamadıkları anlaşılmaktadır. Bir diğer alt amaç olan özel eğitim rehabilitasyon merkezinden faydalanma durumu hakkında görüşler tablo 8’de belirtilmektedir.

Tablo 8. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden Faydalanma Durumu Hakkında Görüşleri

Temalar	Görüşmelerden Alınan İfadeler	f
Faydalıyoruz ve memnunuz	OÖTZK9, ÖES21, ÖESK22 “Çocuğumun davranış problemleri azaldı.” OÖTZK2, OÖTZK5, OÖTZK6, OÖTZK7, OÖTZK8, OÖTZK10” Çocuğum kendini ifade etme konusunda daha iyi.” OÖTZK1“Akranları ile vakit geçirmek ona iyi geldi. Paylaşmayı öğrenmeye başladı. Biraz daha sakin bir çocuk oldu. Kurallara uymayı öğrendi.” TZK11, TZK13, TZK15, TZK16, TZK17, TZK9, TZK20 “Burada çocuğuma birebir ders veriliyor. Anlamadığı konular tekrar ediliyor. Bu sayede derslerinde ilerleme oldu.”	17
Faydalıyoruz fakat memnun değiliz	OÖTZK4, OÖTZK5, ÖES23, ÖES24, ÖES25, ÖES26, ÖES27 “Çocuğumun engel durumu ağır olduğu için öğrenmesi de çok yavaş oluyor. Öğretmenler bir şey öğretemeyince vakit geçirmeye çalışıyorlar. Birkaç kurum değiştirdim fakat durum genelde aynı, öğretmenler genellikle emekli sınıf öğretmeni. Yıllardır kurumlara devam ediyorum fakat çocuğumda davranış ve akademik olarak bir ilerleme olmadı. TZK12 “Kurumda sürekli ya öğretmen değişiyor ya da bizim ders saatlerimiz değişiyor.” TZK14 “Çocuğum yaklaşık bir yıldır düzenli bir şekilde rehabilitasyon merkezine gidiyor. Fakat dersleri bir türlü düzelmedi. Kurumdan memnun değiliz, çocuğumun sadece bireysel dersi olmasına rağmen onu grup eğitimine de alıyorlar. Orada resim yaptırıyorlarmış. Ben çocuğum resim yapsın diye o kuruma göndermiyorum ki!” TZK18 “Çocuğum konuşma terapistine gidiyor fakat bir türlü konuşması tam olarak düzelmedi. Üç yıl oldu kuruma başlayalı. Hala söyledikleri net olarak anlaşılmiyor. Dil terapisti bulmak zor. Bazı kurumlar bizden devletin eğitim desteğine ilave ücret istiyorlar.”	10
Çözüm Önerileri	ÖES23, ÖES24, ÖES25 “Kurumlarda deneyimli uzman kadronun görev yapması,” OÖTZK5, ÖES23 “Engel grubuna yönelik rehabilitasyon merkezlerinin ayrı olması, TZK18, TZK15, ÖES21 “Ders saatlerinin artırılması,”	8
Destek stratejileri	Öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi, Kurumların düzenli olarak denetlenmesi, Öğretmenlere mesleki gelişimlerini destekleyici eğitimler sağlanmalı,	5 23 7

Tablo 8’de görüldüğü gibi katılımcıların hepsi çocuklarının özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden eğitim aldığını belirtmişlerdir. Kurumda verilen eğitimden memnun olduklarını belirten on yedi veli vardır. Bu veliler çocuklarındaki istenmeyen davranışlarda düzelmeler olduğunu (OÖTZK9, ÖES21, ÖES22), arkadaş çevresi ile daha rahat iletişim kurduğunu (OÖTZK1), derslerinin daha iyi olduğunu (TZK11, TZK13, TZK15, TZK16, TZK17, TZK19, TZK20), daha rahat bir şekilde kendini ifade ettiğini (OÖTZK2, OÖTZK5, OÖTZK6, OÖTZK7, OÖTZK8, OÖTZK10) belirtmişlerdir. Velilerin kurumda çocuklarına sunulan birebir eğitim uygulamasından memnun oldukları ve bazı çocuklar için kurumların sosyalleşme alanı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Kurumda verilen eğitimden memnun olmadıklarını belirten on veli vardır. Bu velilerden yedi katılımcı çocuklarının ağır zihinsel yetersizlikleri olduğu için öğrenmelerinin zaten yavaş ilerlediğini ve emekli öğretmenlerin çocuklarına yeterli düzeyde eğitim veremediklerini belirtmişlerdir (OÖTZK4, OÖTZK5, ÖES23, ÖES24, ÖES25, ÖES26, ÖES27). Diğer bir veli de kurumda dil terapisti bulmanın zor olduğu dile getirmektedir (TZK18). Özellikle ağır düzeyde zihinsel engelli ve birden fazla engeli olan çocuklar için kurumda verilen eğitimlerin yetersiz olduğu kurumlarda dil terapistine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Özel eğitim rehabilitasyon merkezlerine yönelik çözüm olarak rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim alan uzmanları görev yapmalı, rehabilitasyon merkezleri engel gruplarına göre ayrılmalı, öğrencilerin almış oldukları bireysel ve grup eğitim ders saatlerinin artırılması önerileri getirilmiştir. Velilerin karşılaştıkları sorunların çözümü için belirtilen destek stratejileri arasında rehabilitasyon merkezinde görev yapan öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi, kurumların belirli aralıklarla denetimlerinin yapılması, öğretmenlere mesleki gelişimlerini destekleyici eğitimler sağlanması görüşleri ifade edilmiştir.

3. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma engelli bireylerin okul öncesi, ilkökul düzeyinde kaynaştırma, ilkökul orta ağır düzey özel eğitim sınıfı ve de özel eğitim rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ile sorunlara olası destek stratejileri ve çözüm önerilerini belirlemeye yöneliktir. Bu doğrultuda farklı engel türlerine sahip 27 öğrenci velisi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcılar özellikle dil gelişiminin hızlanması ve akran iletişiminin sağlanması açısından çocuklarının okul öncesi eğitim almalarından memnundurlar. Araştırmanın sonucunu Çerezci’nin (2015) araştırma sonuçları desteklemektedir. Sözü geçen çalışmada, kaynaştırma eğitimi uygulamalarının çocukların sosyal gelişimi başta olmak üzere dil, bilişsel, psikomotor gelişim ve öz bakım becerilerinde ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir. Benzer bir sonuç Gottfried, Sublett ve Kirksey (2019) tarafından yapılan çalışma ile de desteklenmektedir. Araştırma sonucuna göre anaokulunda eğitim alan engelli öğrencilerin bilişsel becerilerinin arttığı belirtilmiştir. Okul öncesi eğitimin engelli öğrenciler için faydalı olduğu görülmektedir.

Çocuklarını okul öncesi eğitim kurumuna gönderip buradan memnun olmayan velilerin olduğu da görülmektedir. Bu memnuniyetsizliğin nedenleri öğrencinin okul ve öğretmenler tarafından yeterince benimsenmemesi, öğrencilerin davranış problemlerinin çözümü için yeterli desteğin verilmemesi olduğu görülmektedir. Benzer bir sonuç da Koçyiğit (2015) tarafından yapılan araştırma ile elde edilmiştir. Bu çalışmada; çalışanlar arası iş birliğinin yetersizliği, öğrencinin okula uyum sorunları, yöneticinin ilgisizliği gibi sebeplerle öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerini sınıfa kabul etmek istemedikleri görülmüştür. Sonuçları destekleyen bir başka araştırma da Akalın, Demir, Sucuoğlu, Bakkaloğlu ve İşcen

(2014) tarafından yapılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin okul öncesi kaynaştırma uygulamasını destekledikleri fakat kendilerini bu konuda yeterli görmediklerinden dolayı kaynaştırma öğrencilerini sınıflarında istemedikleri belirlenmiştir.

Özdemir'in (2010) okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin incelendiği araştırması sonucuna göre özel eğitim konusunda eğitim alan, daha önce kaynaştırma öğrencisi tecrübesi olan okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına karşı tutumları olumludur. Değer'in (2018) okul öncesi öğretmenleri ile yöneticilerinin okul öncesinde kaynaştırma eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi adlı araştırma sonuçlarına göre, okul öncesi öğretmen ve kurum yöneticilerinin kaynaştırmaya karşı tutumları orta düzeydedir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak özellikle öğretmen ve yöneticilere özel eğitim konusunda eğitim ve destek verilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Başaran ve Çınkır (2013) özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için okul öncesi eğitimin verilmesinin ulusal bir görev olduğunu belirtmektedir.

Çocuklarının okul öncesi eğitimden faydalanamadığını belirten veliler de vardır. Bunun nedenleri; öğrencinin gelişimsel durumu ve birden fazla engellilik durumu alt temaları altında toplanmıştır. Eğitimden faydalanamayan öğrencilerin tuvalet eğitimi kazanamadıkları, kendilerini ifade edemedikleri, bağımsız yaşam becerisine sahip olmadıkları için okul öncesi eğitimden faydalanamadığı görülmektedir. Öğrencilerin engel durumu arttıkça eğitim almakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre (RG, 2018) 36 ayını tamamlayan özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için okul öncesi eğitim zorunludur. Fakat özellikle temel ihtiyaçlarını gideremeyecek durumda olan ağır engelli çocukların bu eğitim hakkından faydalanamadığı görülmektedir. Ağır engelli öğrencilerin gidebileceği okul öncesi eğitim kurumlarının sayısının ve imkânlarının artırılması gerekmektedir.

Katılımcılara kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşler sorulmuştur. Kaynaştırma uygulamaları okullarda destek eğitimi hizmetlerini içerir. Destek eğitim konusunda katılımcılar çocuklarındaki akademik ve sosyal eksikliklerin giderildiği yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir. Araştırmanın bu yöndeki sonucunu Düşünür'ün (2018) araştırması da desteklemektedir. Araştırma sonucuna göre öğrenciler kaynaştırma uygulamaları sürecinde sosyal olarak ilerleme göstermektedirler. Normal gelişim gösteren öğrenciler kaynaştırma uygulamalarıyla yardımlaşma ve paylaşma gibi olumlu davranışlar kazanmaktadırlar. Araştırma sonuçlarını destekleyen bir başka çalışma Blachucik 'ın (2018) araştırmasıdır. Araştırmanın sonucu, engelli ve engelli olmayan öğrencilerin bir arada eğitim görmesi her iki öğrenci grubunun sosyal ve duygusal gelişimlerinde etkili olduğunu göstermektedir. Öğrenciler paylaşmayı ve sorumluluk almayı öğrenmişlerdir. Yine benzer bir sonuç Mamas, Daly ve Schaelli tarafından (2019) yapılan çalışmada elde edilmiştir. Buna göre, özel eğitime ihtiyacı olan ve olmayan öğrencilerin birlikte eğitim aldıkları sınıfta özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin sosyal açıdan daha duyarlı oldukları, sınıf arkadaşlarıyla ilişkilerinin iyi düzeyde olduğu ve engelli olmayan çok sayıda arkadaşları olduğunu göstermiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu kaynaştırma öğrencilerinin okuldaki diğer öğrencilerin kendilerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergiledikleri için destek eğitim almak istemediklerinin ortaya çıkmasıdır. Benzer bir şekilde Nayır ve Kepenekçi (2013)'nin araştırma sonuçlarına göre kaynaştırma öğrencileri diğer öğrenciler tarafından dışlanmaktadırlar. Araştırma sonucunu destekleyen bir başka araştırma da Çalışoğlu ve Tanışır (2018)'in okullarda kaynaştırma eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmanın sonuçlarına göre kaynaştırma öğrencileri arkadaşları tarafından dışlanma ve uyum problemi yaşamaktadırlar. Uzoğlu ve Denizli (2017)'nin araştırmasına göre; kaynaştırma öğrencileri, arkadaşlarının kendilerine rahatsızlık verdiklerini belirtmişlerdir. Allahverdi (2017)'nin araştırmasında öğrenciler arasında yalnızlık düzeyleri incelenmiş ve

yalnızlık düzeyinin kaynaştırma öğrencilerinde diğer öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Langher, Ricci, Reversi ve Citarelli (2010)'in araştırmasında da benzer şekilde ilkokul ve ortaokulda engelli öğrenciler sınıfta engelli olmayan öğrencilere kıyasla kendilerini daha yalnız hissetmekte ve sınıf içi etkinliklerde reddedildiklerini, yalnız bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun önlenmesi için Turan (2018)'in araştırmasının sonucuna göre, normal gelişim gösteren öğrencileri kaynaştırma eğitimi uygulamaları konusunda bilgilendirerek onları kaynaştırma eğitimi uygulamalarına hazırlamak suretiyle kaynaştırma öğrencilerinin diğer öğrenciler tarafından daha kolay benimsenmesinin sağlanabileceğini göstermektedir.

Katılımcı velilerin çocuklarının özel eğitim sınıflarından faydalanma durumuna yönelik görüşleri; ulaşım problemi, ücretli öğretmen görevlendirilmesi, öğle yemeği problemi, sınıf/okulun fiziki kapasite sorunu, öğrencinin devamsızlık sorunu ve sorun yok temalarında toplanmıştır. Katılımcı görüşleri incelendiğinde servis saatlerinin okul saatlerine uymadığı, servisin dersin başlamasından sonra okula geldiği bu sebeple öğrencilerin eğitim sürelerinin azaldığı görülmektedir. Bu durum öğrencinin alması gereken ders saatini azalttığı ve öğrencinin eğitim hakkından tam olarak faydalanamadığını göstermektedir.

Özel eğitim sınıflarında özel eğitim öğretmenlerinin yanı sıra ücretli öğretmenlerin görev yaptığı da belirtilmektedir. Ücretli öğretmen çalıştırılmasının veliler tarafından olumsuz algılandığı görülmektedir. Her yıl öğretmen değişmesi ve öğretmenin özel eğitim mezunu olmaması velilerde bu olumsuz algıya yol açmaktadır.

Katılımcı veliler öğrencilerine yönelik okullarında öğle yemeği hizmetinin bulunmadığını söylemişlerdir. Özel eğitim öğrencilerine verilecek en önemli eğitimlerden birisi bağımsız yaşam becerisidir. Yemek yeme de bağımsız yaşam becerilerden birisidir. Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006 yılından beri engelli çocuklara eğitim veren özel eğitim okullarına ücretsiz yemek hizmeti sunmaktadır. Fakat bu okulların dışındaki özel eğitim sınıflarına bu hizmetin verilmediği görülmektedir. Bu durumda öğrenciler, belli bir düzen içinde bağımsız yemek yeme davranışını kazanamamaktadırlar. Bu nedenle velilerin çocuklarının yemek yeme becerisine hizmet eden uygulamanın özel eğitim sınıflarında verilmemesinden rahatsız olduğu görülmektedir.

Çocuklarının özel eğitim sınıflarına devam edemediğini belirten veliler bunun sebebini öğrencinin ağır engel durumu ve okula tek başına gidemeyecek durumda olması olarak belirtmişlerdir. Okula gidemeyecek durumda olan öğrenim çağındaki çocuklar için evde eğitim uygulaması bulunmaktadır. Okula sağlık problemi dolayısıyla devam edemeyeceğini doktor raporu ile belgeleyen öğrenci evde eğitim hizmetinden faydalanabilir. Evde eğitim hizmetleri için gereken şartları sağlayamayan fakat okul çağında olan öğrenciler de bulunmaktadır. Katılımcılardan biri çocuğunun tek başına okula gidemediğini, ailenin de imkânı olmadığı için öğrenciyi destekleyemediğini belirtmiştir. Bu durumda olan öğrencilerin eğitim hakkından faydalanamaması da bir sorun olarak görülmektedir.

Katılımcılar sınıfların fiziki kapasitesinin uygun olmadığını belirtmişlerdir. Okullarda özel eğitim sınıfı olarak dizayn edilmeyen sınıfların özel eğitim sınıfı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öğrenciler kendilerine uygun olmayan bu sınıflarda çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sınıflar gereğinden küçük olduğu için öğrenciler rahat hareket edememekte ve ders esnasında sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle okulun yapımı aşamasında bazı sınıfların öğrenci ihtiyaçları dikkate alınarak özel eğitim sınıfı olarak planlanmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca gerekli olan materyallerin de ilgili birimler tarafından sağlanması gerekmektedir.

Katılımcıların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden faydalanma durumlarına ilişkin görüşleri memnuniyet durumuna göre değişmektedir. Öğrencilerin bu kurumlardan

eğitim aldıkları görülmektedir. Eğitim alan öğrencilerin çoğunda akademik, sosyal ve duygusal anlamda ilerleme sağlandığı için velilerin kurumlardan memnuniyet düzeyi yüksektir. Camadan, Özer ve Şen (2011)'in araştırma sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin özel eğitim rehabilitasyon merkezi ve destek eğitimi hizmetlerinden alınan eğitimin sonucunda eğitsel performanslarının anlamlı şekilde arttığı görülmüştür. Konuker, Pirpir, Çiçekler, Büyükbayraktar, Uslu (2014)'nun araştırmalarına göre özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim alan hafif düzeyde zihinsel engelli çocukların, aldıkları eğitim sonucunda ilerleme kaydettikleri görülmektedir. Bu çalışmalar araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Özel eğitim rehabilitasyon merkezine çocuğunu gönderip bu kurumlardan memnun olmayan veliler de bulunmaktadır. Memnun olmama nedenlerinden bazıları; kurumlarda sık öğretmen değişmesi, öğretmenlerin özel eğitim alanında yeterli donanıma sahip olmaması, ihtiyaç duyulan özel alanlarda (dil, işitme vb.) öğretmen yetersizliği olarak belirtilmiştir. Araştırmanın sonuçlarını Yıkılmış ve Özbey (2009)'in araştırması desteklemektedir. Bu araştırmaya göre; anneler rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim alanından mezun öğretmenlerin çalışmasını ve sıklıkla öğretmen değişikliğinin yapılmamasını istemektedirler. Selvi (2016)'nin araştırmasına göre, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin özlük haklarının resmî kurumlarda çalışan öğretmenlere göre sınırlı olduğu belirlenmiştir. Çetin ve Şen (2017)'in araştırma sonucunda özel eğitim bölümü mezunu olmayıp özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin, problem davranışı olan öğrencilerin problemleri ile başa çıkmada, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama ve uygulamada, beceri öğretiminde sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Capri ve Güler (2018) tarafından yapılan çalışmada özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin çoğunun, özel eğitim alanı dışında farklı alanlardan mezun öğretmenler olduğu ifade edilmiştir. Çalışoğlu, Yalvaç ve Kaya (2019) tarafından yapılan araştırmada rehabilitasyon merkezinde görev yapan öğretmenler Kamu kurumuna atanamadıkları için bu merkezlerde çalışmayı seçtiklerini, kurumlarda çalışma koşullarının ağır ve yıpratıcı olduğunu, ücretlerin yapılan iş karşılığında yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin yukarıda belirtilen sorunları maalesef öğrencilerin eğitim sürecini etkilediği için velilerin bu durumdan rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

Engellilerin eğitim hakkını kullanmasına yönelik belirlenen sorunlar ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere yönelik yeterli okul öncesi kurumunun olmaması, okul öncesinin ücretli olması, kaynaştırma öğrencilerinin sınıflarında dışlanması, yeterli destek eğitim alamamaları, özel eğitim sınıfı öğrencilerinin ulaşım ve yemek sorunu, ağır engelli öğrencilerin devamsızlık sorunları ve sınıfların fiziki şartlarının ve materyal yetersizliği, özel eğitim öğretmeni eksikliği, özel eğitim kurumlarında sık öğretmen değişimi ve yeterli sayıda alanında uzman öğretmen olmaması şeklinde belirlenmiştir.

Belirlenen sorunlara yönelik bazı çözüm önerileri şunlardır: özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yönelik okul öncesi eğitim kurumu sayısı ve okullardaki sınıf sayıları ülke çapında artırılmalıdır. Okul öncesi eğitim bu kurumların tamamı için ücretsiz olmalıdır. Okul öncesi dönem için evde eğitim uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. MEB'nin ilgili birimleri tarafından okul çağındaki öğrencilere ve okulun diğer tüm personeline kaynaştırma uygulamaları ve engellilik konusunda farkındalık eğitimlerinin verilmesi sağlanmalıdır. Üniversitelerin öğretmenlik bölümlerindeki özel eğitim ders saatleri artırılmalıdır. Özel eğitim sınıfı ve destek eğitim odaları engel gruplarına göre fiziki şartlar, ders araç gereçleri açısından dizayn edilmelidir. Okullara ulaşım için öğrencilerin kullandıkları servislerin ders saatleri dikkate alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Özel eğitim alanında ücretli öğretmenlerden

ziyade özel eğitim öğretmenleri görevlendirilmelidir. Öğretmen atamalarında özel eğitim öğretmeni kontenjanının artırılması sağlanmalıdır.

Özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin özlük haklarına yönelik düzenlemelerin yapılarak öğretmen sirkülasyonunun azaltılması ve bu kurumlarda alanında uzman öğretmenlerin çalıştırılması sağlanmalıdır. Maarif müfettişleri tarafından özel eğitim kurumlarının işleyişlerinin sürekli ve etkili bir şekilde denetlenmesi verilen hizmetlerin kalitesi ve sürekliliği açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S., Demir, Ş., Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H. ve İşcen, F. (2014). The needs of inclusive preschool teachers about inclusive practices. *Eurasian Journal of Educational Research*, 54, 39-60.
- Allahverdi, H. (2017). *Özel eğitim ve kaynaştırma sınıflarına devam eden hafif düzeyde zihinsel engelli öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Ataman, H. (2008). *Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi*. İzmir: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Bakkaloğlu, H., Kumaş, A., Ö. ve Aykaç, N., P. (2017). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarının niteliğini öğretmenler ve bağımsız gözlemciler nasıl değerlendiriyorlar? *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 229-249.
- Bakkaloğlu, H., Sucuoğlu, B. ve Yılmaz, B. (2019). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarının kalitesi: yordayıcı değişkenler. *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 223-238.
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2007). <http://engelsiz.deu.edu.tr/duyurular/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/> adresinden 12.05.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Başaran, E.İ. ve Çinkır, Ş. (2013). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Blachucik, J. C.(2018). The opinions of parents of disabled and non- disabled students concerning integrated education. *Journal of Physical Education & Health*, 7 (11), 61-70.
- Bulutoğlu, Ü., H. (2019). *İlk ve ortaokullarda kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin veli, yönetici ve öğretmen görüşleri (Sivas İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan, Türkiye.
- Camadan, F., Özer, R. ve Şen, G. (2011). Zihinsel engelli öğrencilerin aldıkları eğitimlerin değerlendirilmesi (Rize İli Örneği), *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (I-II), 9-20.
- Capri, B. ve Güler, M. (2018). Evaluation of burnout levels in teachers regarding socio-demographic variables, job satisfaction and general self-efficacy. *Eurasian Journal of Educational Research*, 74, 123-144, DOI: 10.14689/ejer.2018.74.7
- Creswell, W.J. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.Edt.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çalışoğlu, M. ve Tanışır, N. S. (2018). Okullarda kaynaştırma eğitimine ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 21 – 45.
- Çalışoğlu, M., Yalvaç, S.A. ve Kaya, A. (2019). Rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan sınıf ve okul öncesi öğretmenlerin kurum hakkındaki görüşleri. *Turkish Studies*, 14(2), 201-216.

- Çerezci, Ö. (2015). *Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan kaynaştırma eğitimi uygulamalarının kaynaştırma kriterleri açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Çetin, E., M. ve Şen, G., S. (2017). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin sorunlarının belirlenmesi, *International Journal of Social Science*, 59, 53-69.
- Çınarlı, S. (2008). *Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde engelli hakları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Demir, S. ve Kale, M. (2019) İlkokullarda özel eğitim sınıflarında karşılaşılan sorunların incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 354-373.
- Değer, Ş. (2018). *Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik tutumların incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, Türkiye.
- Düşünür, D., A. (2018). *İlkokullarda kaynaştırma eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye.
- Erden A. (2018). Trabzon’da bedensel engelli bireyler destek eğitim programı’na katılan bireylerin son beş yıldaki performans gelişimlerini etkileyen faktörlerin analizi, *Journal of Exercise Therapy and Rehabilitation*, 5(2),96-105.
- Gottfried, A. M., Sublett, C. & Kirksey, J., J. (2019). Students with disabilities attending full-dayversuspart-day kindergarten:short-and long-term effects on achievement, *Early Childhood Research Quarterly*, (49), 175 – 187.
- Gökmen, N. (2017). *Engellilere yönelik kaynaştırma eğitiminin sosyal dışlanma bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Güney, B. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumu ve tutumun iyileştirilmesine yönelik çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye.
- Gürsoy, İ. (2020). *Okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
- İftar, K. G. (1998). *Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri*. (Süleyman Eripek, Edt.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kale, M., Sığırtmaç, A. D., Nur, İ. ve Abbak, B. S. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 35-45.
- Kale, M. ve Demir, S. (2017). İlkokullardaki destek oda eğitiminin Türkçe ve matematik derslerindeki başarı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10 (4), 48-58.
- Kaplan, G. ve Aksoy, V. (2019). Özel eğitim kurumlarının fiziksel koşullarının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi: Eskişehir örneği. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 169-186.
- Kırkıç, K. A. ve Sayan, A. (2020). Destek eğitim odalarında verilen eğitimin okul öncesi kaynaştırma öğrencilerinin gelişimine olan etkisinin incelenmesi, *Turkish Studies*, 15(2), 1121-1136.

- Koçyiğit, S. (2015). Ana sınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 391-415.
- Konuker, R, Pirpir, A. D, Çiçekler, Y. C, Büyükbayraktar, G. Ç. ve Uslu, B. (2014). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde uygulanan zihinsel engelli birey destek eğitim programının hafif düzeyde zihinsel engelli çocukların görsel algı düzeylerine etkisi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 36, 327-340.
- Langher, V, Ricci, E., Reversi, S. & Citarelli, G. (2010). Disabled students and the quality of relationships within the class, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 5, 2295–2299.
- Mamas, C., Daly, J. A. & Schaelli, H., G. (2019). Socially responsive classrooms for students with specialeducational needs and disabilities. *Learning, Culture and Social Interaction*. 23.
- Mengi, A. (2020). Engelli Bireylerin Gözüyle Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim durumlarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Merriam, B. Sharan (2018). *Nitel Araştırma*. (S.Turan, Çev.Edt.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Nayır, F. ve Kepenekçi, K.Y. (2013). Kaynaştırma öğrencilerinin haklarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3(2), 69-89.
- Orhan, S. ve Genç, G., K. (2017). Sosyal Bir Hak Olarak Engelli Bireylerin Eğitim Hakkı: Engelli Bireylerin Eğitiminde Yaşanan Problemlerin Beş İlçe Bazında Sakarya İlinde İncelenmesi. M. Ç. Özdemir (Editör), *Seçme Yazılar* (ss. 153-190). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Özcan, İ. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik duyguları tutumları ve kaygıları ile kaynaştırma uygulamalarındaki öğretmen yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Çankırı İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). Resmî Gazete. Sayı: Sayı: 30471
- Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Verilecek Eğitim Desteği Tutarlarına İlişkin Tebliğ (2021). Resmî Gazete. Sayı: 31030.
- Özdemir, H. (2010). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye.
- Patton, Q., M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. Bütün-S.B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Sadan, A. (2018) Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin rehberlik ve araştırma merkezlerinden beklentilerinin belirlenmesi. *Journal Of New Approaches In Special Education (IJNASE) 1 (1), 66 - 89*.
- Sandelowski, M. (2000). Focus on research methods whatever happened to qualitative description? *Research in Nursing & Health*, 23, 334 – 340.
- Selvi, H., H. (2016). *Özel eğitim kurumlarında yönetsel sorun analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Sivrikaya, T. ve Yıkılmış, A. (2016). Özel eğitim sınıflarında görev yapan özel eğitim mezunu olan ve olmayan öğretmenlerin öğretim süreciyle ilgili gereksinimleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1984-2001.

- Sülün K. ve Girli A. (2016). İlköğretim genel eğitim sınıfı ile özel eğitim sınıfında öğrenim gören kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin incelenmesi, *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi (BAED)*, 7 (13), 1 – 24.
- Şahin, A. ve Gürler, B. (2018). Destek eğitim odasında ve kaynaştırma ortamlarında çalışan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama sürecinde yaşadıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 594-625.
- Şeker, B., S. (2019). *Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan meslek elemanlarının karşılaştıkları güçlükler ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak, Türkiye.
- Tekgül, E. (2015). *Özel eğitim sınıfı bulunan ortaokullardaki müzik öğretmenlerinin müzik öğretim programı ve uygulamasına ilişkin görüşleri (Ankara İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Tırpan, H. (2018). *Özel eğitim sınıflarındaki otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde istenmeyen davranışların incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye.
- Turan, M. (2018) *Empati eğitim programının ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.
- TÜİK. (2015). Dünya Nüfus Günü, Sayı. 18617.
- Uzoğlu, M. ve Denizli, H. (2017). Fen bilimleri dersini alan kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma uygulamaları sürecine ilişkin görüşleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1271-1283.
- Vatansever, Ş. ve Gezen, M. (2019) Engelsiz yaşam özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi çalışanlarının fiziksel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Spor, Egzersiz & Antrenman Bilimi Dergisi*, 5 (4), 251–259.
- Yavşan, E. (2019). *Kaynaştırma eğitimi ve özel eğitim sınıfına devam eden zihin yetersizliği olan öğrencilerin ders çalışma becerilerinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Yazıcıoğlu, T. (2019). İlköğretim Çalışmaları Bütünsel Açından Çocuk kitabını Destek Eğitim Odalarına İlişkin Okul Müdürlerinin Görüşleri. S. Olkun, M. E. Deniz, M. Toran, M. H. Sarı, H. Kamışlı (Editörler), *İlköğretim Çalışmaları Bütünsel Açından Çocuk*. (ss. 593-615). Ankara: Pegem Akademi.
- Yazıcıoğlu, T. (2020). Destek eğitim odalarında görev yapan öğretmenlerin destek eğitim odalarının işleyişine ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(2) 299-327.
- Yavuz, M. (2019). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 527-556.
- Yıkılmış, A. ve Özbey, Y., F. (2009). Otistik çocuğa sahip annelerin çocuklarının devam ettiği rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin ve önerilerinin belirlenmesi, *International Online Journal of Educational Sciences*, 1 (1), 124-153.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, B. ve Karasu, N. (2018). Okul öncesi kaynaştırmada kalite: kapsam ve değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 181-198.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005). Resmî Gazete. Sayı: 25868.

5580 Özel Öğretim Kurumları Kanunu (2007). Resmî Gazete. Sayı: 26434.

Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Verilecek Eğitim Desteği Tutarlarına İlişkin Tebliğ (2021). Resmî Gazete. Sayı: 31030.